

Cronica numismatică și arheologică

FOAIE DE INFORMAȚII A SOCIETĂȚII NUMISMATICE ROMÂNE

Director: CONST. MOISIL

ENACHE IONESCU

Moartea tragică și cu totul neașteptată a distinsului nostru coleg, profesorul Enache Ionescu, a fost o lovitură grea și dureroasă nu numai pentru învățământ și pentru cultura românească, dar și pentru activitatea pe care membrii societății noastre o întreprind, cu atâta stăruință și cu atâta succes, în scopul colecționării și studierii monumentelor numismatice și arheologice din cuprinsul României.

De o inteligență superioară și de o cultură vastă, devotat științei și lipsit de ambiții deșarte, Enache Ionescu era un mare admirator și cercetător al monumentelor culturale strămoșești, pe care le aduna cu nespusă râvuă, le studia cu nesfârșită pasiune și le împărtășia prietenilor și elevilor cu aceea nestrămutată convingere, pe care o au numai spiritele de elită îndrăgostite de trecutul neamului lor.

În nenumăratele călătorii ce le-a făcut prin toate regiunile țării, mult regretatul nostru coleg nu s'a mulțumit numai să observe și să studieze viața actuală și obiceiurile și instituțiile tradiționale ale poporului nostru, ci a vizitat și așezările străvechi, adunând tot felul de obiecte arheologice, de monete și medalii, de documente istorice și de cărți vechi, cari pentru dânsul, ca pentru ori care prețuitor al trecutului, reprezentau produsele cele mai înalte ale geniului creator al strămoșilor noștri.

Dar bunătatea inimei sale, spiritul său alturist și dorința de a contribui prin toate mijloacele la ridicarea culturală a poporului românesc, l-au determinat să nu păstreze numai pentru sine colecțiile cari îi erau atât de dragi și-i procurau atâta satisfacție sufletească, ci să le pună la dispoziția profesorilor și a elevilor săi dela liceul Matei Basarab din Capitală, spre a le servi ca material de studiu. Iar pentru ca în jurul

acestor colecții să se producă o mișcare științifică, a grupat pe elevii mai distinși din clasele superioare într-o societate «Amicii trecutului istoric», în cadrul căreia și sub conducerea lui directă se făceau lucrări și se țineau conferințe, bazate pe studiul obiectelor din aceste colecții.

Am vizitat cu o adevărată emoție *Muzeul Enache Ionescu*, instalat într-o aripă a localului liceului Matei Basarab, și am rămas adânc impresionat de bogăția și de valoarea istorică și culturală a colecțiilor expuse acolo. Acest muzeu, împreună cu biblioteca lui și cu sala de lectură, constituie cea mai strălucită dovadă atât de concepția cu totul superioară ce o avea regretatul nostru coleg despre importanța științifică și educativă a monumentelor culturale din trecut, cât și de stăruința neîntreruptă, de pasiunea puternică și de sacrificiile materiale cu cari a reușit să realizeze o operă atât de frumoasă.

Din domeniul numismaticei și arheologiei — care ne interesează aici — se găsesc în acest muzeu exemplare din toate categoriile de monete, cari s'au bătut ori au circulat în țara noastră din antichitate și până în prezent; între ele numeroase piese rari. Monetele Domnilor munteni și moldoveni sunt și ele bine reprezentate, ca și medaliile românești. Dintre obiectele arheologice majoritatea provin din așezările antice de pe țărmul Mării Negre și din orașele romane din interiorul țării. Menționez în mod special mai multe obiecte de ceramică (figurine, capete de divinitați și vase) din epoca bună a artei grecești; statuete și vase de bronz din primele două veacuri ale imperiului roman; pietre cu inscripții grecești și cărămizi legionare romane; obiecte de podoabă medievale și moderne românești, etc.

Consider ca o datorie de conștiință să atrag atenția numismaților și arheologilor noștri asupra acestui important muzeu, întocmit cu atâta dragoste și pietate de către un membru al societății noastre numismatice, care mi-a fost pe vremuri elev, iar apoi coleg și prieten, și care prin această operă de înaltă valoare culturală și morală ne-a dat tuturor cel mai strălucit exemplu de adevărată prețuire a monumentelor culturale strămoșești și în același timp de curată și desinteresată iubire de patrie și de aproapele.

CONST. MOISIL

REGELE POLON ȘTEFAN BATHORY ȘI MONETĂRIA
DELA BAIJA-MARE

Pe pământul țării noastre au funcționat pe vremuri numeroase monetării, unele mai mult, altele mai puțin cunoscute, precum și unele a căror existență o presupunem numai, fără să avem vreun document doveditor.

Astfel în Moldova cunoaștem din documente o singură monetărie, cea din Suceava, dar și aceasta abia pe vremea lui Dabija-Vodă (1661—1665), deși este înafară de orice îndoială că ea, și poate și altele, au funcționat încă de pe timpul primilor domnitori cari au bătut monete proprii. În Muntenia nu știm exact unde a funcționat monetăria, deși este deasemenea cert că a existat una sau mai multe încă din secolul al XIV-lea.

În schimb pentru Transilvania ¹⁾ avem dovezi documentare, că au existat mai multe monetării ²⁾, începând cu secolul al XIV-lea și până în secolul al XIX-lea. Între acestea locul de frunte l-a ocupat cea dela Baia-Mare ³⁾, a cărei activitate o cunoaștem mai bine pe la stârșitul secolului al XV-lea și în cursul secolului al XVI-lea, când are ca semn distinctiv inițialele N. B. (Nagy-Bánya).

În timpul luptelor pentru tronul Ungariei (între Ferdinand de Austria și Ioan Zapolya al Ardealului) începute la 1526, Baia-Mare a fost ocupată când de unul, când de celălalt dintre cei doi pretendenți, dar cu toate acestea monetăria și-a continuat activitatea. Astfel în 1530 și apoi dela 1551—1555 ⁴⁾ s'au bătut acolo monete pentru Ferdinand, iar după 1555 pentru Ioan Sigismund Zapolya. La 1570 principele ardelean a renunțat la Baia-Mare în favorul împăratului Maximilian II, care a și luat-o în stăpânire.

Dar localitatea fiind în mare parte distrusă din cauza lup-

1) Prin «Transilvania» se înțeleg toate provinciile de peste Carpați, unite la 1 Decembrie 1918 cu patria-mamă, iar nu numai Ardealul propriu zis.

2) Cunoscute sunt mai ales monetăriile dela Sibiu, Cluj, Alba-Iulia, Sighișoara, Brașov, Făgăraș, etc.

3) Informațiunile cu privire la această monetărie le-am luat mai ales din lucrarea d-lui Gustav Gündisch, *Geschichte der Münzstätte Nagy-Bánya in habsburgischer Zeit* (1530—1828), publicată în *Numismatische Zeitschrift* vol. 26, Viena 1933.

4) Gündisch, *op. cit.*, pag. 69.

telor, monetăria n'a mai putut funcționa în mod satisfăcător decât începând dela 1580, când, datorită muncii și priceperii arendașului Felician de Herberstein (1580—1590), a devenit una din cele mai înfloritoare de pe acea vreme, alimentată fiind cu aurul și argintul scos din minele din apropiere, exploatate în mod rațional de același arendaș.

Interesant este faptul, că Herberstein a bătut monete nu numai pentru împăratul Maximilian II, ci și pentru regele polon contemporan Ștefan Bathory.

Acest din urmă, comandant în armata lui Ioan Sigismund Zapolya, a fost ales, la 1571, principe al Ardealului. La 1575 căsătorindu-se cu Ana, regina Poloniei, a devenit și rege al acestei țări, a fost încoronat la Cracovia în anul 1576 și a domnit până la moartea sa în anul 1586. Primind tronul polon, Ștefan Bathory și-a păstrat însă și mai departe dreptul de suveranitate asupra Ardealului ¹⁾.

Ca rege polon a dat o deosebită atențiune monetărilor, principala sa grijă fiind ca să se bată monete bune și la fel pentru toate provinciile ce stăpânea. Și în adevăr, străduințele sale n'au rămas fără rezultat, deoarece monetele sale sunt cele mai frumoase și valoroase ²⁾. Epoca inaugurată de el la 1578 și care a durat până la 1601, este cea mai înfloritoare în istoria numismaticii polone.

Baterea monetelor a fost reglementată prin două ordonanțe monetare, una din 24 Aprilie 1578, iar a doua din 5 Ianuarie 1580. În baza acestei din urmă s'au bătut ducați de aur, apoi taleri, jumătăți de taleri, șuștaci ³⁾ și troiaci ⁴⁾ din argint de 13^{1/2} loți ⁵⁾, groși și jumătăți de groși din argint de 5^{3/5} loți, șilingi (șalăi) din argint de 2^{3/5} loți și dinari din argint de 1^{1/2} loți ⁶⁾.

1) Dela 1576—1581, Ardealul este condus de Cristofor Bathory cu titlul de voievod. După moartea lui urmează Sigismund Bathory (1581—1602), care după 1595 se intitulează și principe al Moldovei și Munteniei. (Vezi Adolf Resch, *Siebenbürgische Münzen u. Medaillen*, Hermannstadt 1901, pag. 19—23).

2) Informațiunile privitoare la activitatea monetară a acestui rege le-am luat din lucrarea lui Max Kirmis, *Handbuch der Polnischen Münzkunde*, Posen 1892, precum și din cea a d-lui Marian Gumowski, *Monety Polskie*, Warszawa 1924.

3) Monete de 6 groși.

4) Monete de 3 groși.

5) Argintul curat avea 16 loți, deci diferențele arată cantitatea de aramă ce intra în aliaj, astfel 13^{1/2} loți înseamnă că în acest aliaj intra această cantitate de argint plus 2^{1/2} aramă, etc.

6) Monete de aramă nu s'au bătut în Polonia decât pe vremea lui Cazimir cel Mare (1333—1370) și apoi abia pe timpul lui Ioan Cazimir (1649—1668), când T. L. Boratini a bătut faimoșii șalăi de aramă.

Toate aceste monete aveau pe ele stemele ambelor națiuni: polonă și lituană. Baza monetară o forma grivna de 7 taleri din argint de 13 1/2 loți.

Grație privilegiilor acordate, au venit în Polonia maestri monetari, gravori și desenatori străini dintre cei mai renumiți, cari au perfecționat și adus la înflorire arta monetară din acea vreme.

Monetăriile de pe timpul lui Ștefan Bathory sunt de trei categorii: 1) cele ale coroanei, 2) cele lituane și 3) cele ale orașelor.

Monetăriile coroanei

Până la 1584 a existat o singură monetărie a coroanei, și anume la *Olkusz* (Ilcussia), în care s'au bătut taleri, jumătăți de taleri, troiaci și groși. Monetăria și-a continuat activitatea și după moartea lui Ștefan Bathory.

La 1584 s'a înființat o monetărie la *Poznan*, care a bătut monete pentru Polonia-Mare. Aci s'au bătut șalăi și troiaci și apoi ducăți.

Cam în același timp cu monetăria din Posnan și-a început activitatea și cea din *Malborg*, care întrebuința o presă monetară inventată de frații Göbl. Aici s'au bătut șalăi, groși, troiaci și ducăți, dar numai până în anul 1585, când monetăria s'a închis.

Monetăria lituană

Pentru Lituania a funcționat numai monetăria din Wilna. Aici s'au bătut monete la fel cu cele din monetăriile coroanei, afară de ducăți. Toate au însă legenda: «moneta magni ducatus Lituaniae».

Monetăriile orașelor

Două orașe aveau monetării proprii și anume Danzigul și Riga. Ambele au bătut monete cu stema proprie, dar după sistemul monetar introdus de Bathory.

La Danzig s'au bătut dinari, șalăi, groși, troiaci și ducăți, precum și renumiții donați (de aur), cari erau jumătate medalie, jumătate monetă, erau foarte frumoși și aveau legenda: «ex auro solido civitas Gedanensis fieri fecit».

La Riga, supusă de Poloni la 1581, s'au bătut dinari, șalăi, groși, troiaci, ducăți și chiar portugalezi (piese de aur de 10 ducăți).

Deși Ștefan Bathory avea la dispoziție atâtea monetării, atât ale coroanei cât și orășenești, totuși a bătut monete și la Baia-Mare, și anume taleri cu titlul de rege al Poloniei, având pe ei și stema Lituaniei, (Fig. 1) precum și ducați la fel cu cei ungurești, dar cu titlul de rege al Poloniei și cu inițialele orașului N.B.

Și acum se pun două întrebări: 1) Cu ce drept a bătut Ștefan Bathory monete la Baia-Mare? și 2) De ce a recurs la această monetărie, când avea destule în Polonia?

La prima întrebare a dat un răspuns numismatul austriac Johann Newald ¹⁾. Acesta crede că arendașul Herberstein, în dorința de a-și mări întreprinderea, a încheiat cu Ștefan Bathory un contract de furnizare de monete, în baza căruia a transformat

Fig. 1.

(Originalul în Muzeul Saint-Georges al Fundațiilor Regale).

în monete aurul și argintul pus la dispoziție de Bathory, dar că acest contract fiind încheiat fără aprobarea împăratului, a provocat protestele consilierilor camerali unguri.

D-l Gustav Gündisch, cercetând documentele vremii, constată că în anul 1585 a intervenit o convenție de schimb de teritorii între împărat și Ștefan Bathory, în baza căreia împăratul a cedat lui Bathory, între altele, și Baia-Mare, primind în schimb Satu-Mare și Nemeti ²⁾. În baza acestei convenții, Bathory a dobândit drepturi suverane asupra acestei localități,

1) Johann Newald, *Das österreichische Münzwesen unter den Kaisern Maximilian II, Rudolf II und Mathias*, in *Numismatische Zeitschrift* Vol. 17, Viena 1885.

2) G. Gündisch, *op. cit.* pag. 73 și 74.

deci și asupra monetăriei ¹⁾, și prin urmare a avut dreptul și posibilitatea de a bate acolo monetele de care avea nevoie atât pentru Ardeal, cât și pentru Polonia. Prin urmare, conchide d-l Gündisch, explicația dată de Newald este exactă numai pentru monetele bătute până la 1585, adică până la data încheierii convenției de schimb de teritorii, iar nu și pentru anii următori.

Cercetând însă lucrarea «Monety Polskie» a d-lui Marian Gumowski, unul din cei mai buni cunoscători ai numismatiei polone, aflăm că Ștefan Bathory a bătut monete polone la Baia-Mare numai în anii 1585 și 1586 ²⁾, prin urmare numai în timpul când era suveran al acestei localități. De aici rezultă că în privința monetelor polone bătute la Baia-Mare nu se potrivește deloc explicația dată de Newald, dar este exactă partea a doua a celei date de d-l Gündisch, adică Ștefan Bathory a bătut monete la Baia-Mare în calitate de stăpân al acestei localități.

Să încercăm acum a da răspunsul la cea de a doua întrebare: de ce a recurs Ștefan Bathory la serviciile monetăriei din Baia-Mare pentru baterea talerilor și ducăților poloni?

După cum s'a văzut, Ștefan Bathory avea la dispoziție în Polonia și Lituania patru monetării ale coroanei (trei polone și una lituană), precum și două monetării orășenești. Dintre acestea, au bătut taleri cele dela Olkusz și Wilna, iar ducăți (de aur) cele dela Poznan, Malborg, Danzig și Riga. Dar toate aceste monetării nu dispuneau de o presă monetară modernă cum era cea dela Baia-Mare, datorită căreia se lucra mult mai repede și mai frumos ³⁾. Este prin urmare posibil ca Bathory să fi avut nevoie urgentă de un număr mai mare de taleri și ducăți și prin urmare să fi recurs la serviciile monetăriei din

1) După moartea lui Ștefan Bathory, dreptul de a bate monete la Baia-Mare a trecut asupra urmașului său la tronul ardelean, Sigismund Bathory, care a exercitat acest drept până în anul 1598, când localitatea a trecut din nou în stăpânirea împăratului. (Vezi Gündisch, *op. cit.* pag. 74).

2) M. Gumowski, *op. cit.* pag. 108. Vezi și Max Kirmis, *op. cit.* pag. 67.

3) Termenul latin pentru această presă era «impressoria», iar cel german «Walzenwerk».

O astfel de presă, inventată de frații Göbl, era instalată și în monetăria din Malborg, dar aceasta a funcționat numai până la 1585.

Baia-Mare, care era în măsură să-i furnizeze fără întârziere cantitatea necesară de asemenea piese.

Dar este posibilă și o altă explicație. Nu este exclus ca Bathory să se fi hotărât să bată monete fără știrea autorităților polone și atunci să fi recurs la monetăria din Baia-Mare, asupra căreia Polonii nu aveau niciun control.

Oricum ar fi, cert este că această monetărie de pe teritoriul țării noastre a jucat un rol important și în numismatica polonă, pe timpul lui Ștefan Bathory.

ILIE ȚABREA.

O JUDECATĂ PENTRU FALSIFICARE DE BANI ÎN 1799

Publicăm mai jos o interesantă judecată a Divanului Țării Românești cu privire la «postelnicul» Teohari, care ducându-se în anul 1795 la Constantinopol în afaceri negustorești, a adus de acolo un număr de 200 de taleri falși, pe cari i-a pus în circulație.

Dăm mai întâi raportul (anaforana) boierilor judecători și apoi hotărîrea Domnului.

MIHAIL POPESCU

Prea Înălțate Doamne,

După luminata poruncă a Mării Tale ce s'a dat la jalba lui Theohari, postelnicul, care se cusă lângă această prea plecată anafora pentru fapta de calpuzanlâc ce s'a descoperit găsindu-se asupra-și o sumă de parale mincinoase pentru taleri 200 de către Ispir Delibașa al Mării Tale, strângându-ne cu toți la un loc, s'a adus de față numitul postelnic căruia după cercetarea ce am făcut și primit ne-am îndestulat de adevărul pricinii.

Înștiințăm Mării Tale, că acest postelnic de felul său este dela Castoria ot Rumelia cazasit și de ani 15 părăsindu-și părinții și venind ca să se hrănească într'această țară mai întâiu s'a dat slugă pe lângă răposatul Vlădica Grevano, apoi de sineși s'a neguțat metaherisind marfă de bogasierie și la leat 1795

căsătorindu-se cu fată de boerinaș, Doiciuc, din sud Ialomița, să hrănea cu neguțătoria, dar ajungând la scăpătaciune și având știință de meșteșugul cojocării la leat 1796 a strâns și a lucrat câteva blane, după starea sa, cu care s'a dus la Panighirul Ozângiovei ot pres Dunăre ca să le vândă, unde făcând cunoștință cu un Apostol Cojocarul, ce spunea că este însurat aici în București, ginerile unui Ivanca Bărbierul. Cu acel Apostol s'a îndemnat de s'a dus la Țarigrad, cu treabă să se judece cu un frateș pentru elironomia părintească și acolo conăcindu-se la un han în dosul Fanarului se întâlnea adesea ori cu acel Apostol Cojocar, carele i s'a destăinuit că are prieten pe un Dumitrache, iarăși cojocar, lucrător și făcător de parale mincinoase și îndemnându-l l-a întâlnit cu acela la un loc ce nu știe și l-a înduplecat de a dat dela dânsul taleri 50 bani buni și a primit taleri 100 parale mincinoase; asemenea a luat și acel Apostol sumă pentru taleri 100 și i-a dat iarăși lui să-i aducă la socru-său în București cu scrisoare să-i trimită banii pentru negoțul acestor parale, ca fără de osteneală cu mai mult să se folosească.

Dar într'acea vreme întâmplându-se acolo, tot la acel han, conăcit Ispir Delibașa și împreună cu dânsul să vină aici, în urmarea drumului, începând numitul postelnic să scoată de acele parale ca să cheltuiască la trebuința sa, pe unde se găzduia, i s-a vădit rea urmarea sa de către Ispir Delibașa și făcându-i zapt ale lui, l-au luat aducându-l în fiare și după ce s'au apropiat până la apa Dunării, acolo zice că cu înfricoșare propringându-i cele luate, pe dânsul l'a slobozit de s'a dus la casa sa și tocmai acum după trei ani și mai bine l'a ridicat la închisoare înprospătându-i cea de atunci urmare a sa.

Accest tacrîr ascultându-l Ispir Delibașa nu tăgădui, fără numai zise că temându-se să nu se primejduiască l-a făcut zapt și cu pază aducându-l și trecându-l apa Dunărei, dupe drum cu fuga a scăpat și nu l-a mai văzut până acum când l-a găsit în divanul Gospod și l-a ridicat făcând înștiințare Mării Tale. După ale cărui arătări s'a adus de față și acele parale mincinoase, care văzându-se, se cunosc că nu sunt lucrate de țigani ci au meșteșugul zlătării, precum s'a mai întâmplat de s'au mai descoperit acest fel de calpuzanlăc. Nici că s'a mai izvodit până acum aici asemenea parale mincinoase, fără numai curat se cunoaște că sunt făcute de ceice pot să aibă fie destul meșteșug

și știință, fiindcă cei mai mulți se pot înșela a le primi la aliș-veriș.

Deci de vreme că numitul postelnic cu știință a primit de a luat asuprași aceste parole mincinoase și a îndrăsnit fără sfială a le metaharisi cheltuindu-le, se supune la vină.

Dar fiindcă urmarea acestei netrebnice fapte i-a curs din scăpătaciune, aflându-se cu familia și cu casă grea și la mare sărăcie, zicem că pedeapsa de o lună ce a pățimit la închisoarea temniței îi este destul învăț spre înțeleptire. Și găsim cu cale să se slobozească cu bună chezăsie prin zapis știut și trecut la Cancelaria armășiei, că nu se va mai cuteza de acum spre o netrebnică faptă ca aceasta. Iar hotărârea i proci.

Vel Cămăraș,

(ss) *Costache Slugearoglu*, (ss) *Constantin Kaklika*, medelnicier

(ss) *Teodor Fotică*

1799 Octomvrie 3

Io Alexandru Constantin Muruzi Voevod i Gospodar.

Fiindcă numitul Theohari a primit prin știință, fără sfială a metaharisi bani calpi și a face acest fel de alișveriş, nu găsim a fi îndestul osândirii pentru vina aceasta numai închisoarea, ci poruncim Dumitale Epistatule al Armășiei să-i iei cartea ce ar fi având de postelnicie și s'o aduci la Domnia Mea și de va fi în rândul postelnicilor la arhondologie, să se șteargă numele lui, ca să rămână în rândul dajnicilor. Pentru care se orânduiește sluga Domniei Mele zapciu armășesc să-l ducă la Ialomîța, unde îi este casa și șederea, unde acolo poruncim ispravnicilor județului să-l pună la dajdie, după starea și puterea lui și cu chezaș sigur știut, a cărui chezăsie să se treacă și în condica armășiei, și să se sloboază.

Vel logofăt,

1799 Octomvrie 7 ¹⁾

1) Arhivele Statului București, *Condica Domnească* Nr. 42 f. 73 urm.

OREST TAFRALI

În ziua de 5 Noemvrie 1937 s'a stins din viață, după o lungă suferință, profesorul de arheologie și antichități dela universitatea din Iași, O. Tafrali. Membru corespondent al Academiei din Atena, al Institutului arheologic din Sofia, al institutului Kondakof din Praga, al Academiei Române, membru de onoare al Societății Numismatice Române, O. Tafrali a desfășurat una dintre cele mai bogate activități în domeniul arheologiei și artelor.

Născut la 14 Nov. 1876 la Tulcea, dintr'o veche familie, viața sa a însemnat o muncă neîntreruptă. Absolvent al liceului din Tulcea,—unde a fost un distins elev al d-lui Const. Moisi—s'a înscris la facultatea de litere din București, unde a urmat cursurile secțiunii de filologie clasică.

S'a remarcat ca un element deosebit de sânguincios și —student încă— a fost numit de Gr. G. Tocilescu ca secretar al Muzeului de Antichități. Alegerea aceasta a determinat calea studiilor sale viitoare. În 1906, după ce funcționase un an ca profesor de limbi clasice la Colegiul Sf. Sava, a plecat la Paris, unde a studiat fără întrerupere până în 1913. Înainte încă de plecarea sa tradusese din grecește poema în versuri a lui Palamide: *Viața lui Mihai Vodă Viteazul*.

La Sorbonna și la Hautes-Etudes, la Collège de France și la Biblioteca Națională a putut studia astfel în toată liniștea. Ceeace l-a atras însă în chip deosebit a fost studiul artei bizantine, în care a ajuns unul dintre cei mai buni cercetători. Caietele lui de cursuri dovedesc atât asiduitatea, cât și câmpul larg al preocupărilor sale. În 1912 își trecea doctoratul în litere la Sorbonna, cu cele două teze ale sale, ce-și păstrează și astăzi întreaga lor valoare: *Topographie de Thessalonique* și *Thessalonique au XIV-e siècle*. Încă din 1907 publicase câteva articole asupra monumentelor Salonicului în *Revue Archéologique*. Cel de al treilea volum — *Thessalonique depuis les origines au XIV-e siècle* — a apărut în 1919.

Intors la 1913 în țară, a ocupat catedra de arheologie și antichități la Universitatea din Iași. Monumentele țării noastre, cărora deabea atunci începuse a li se da atenția cuvenită, au

oferit un material vast și în bună parte inedit cercetărilor sale viitoare. Încă din 1915 — după ce publicase în Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice *Iconografia imnului acatist* — începe să lucreze la Curtea de Argeș, care păstrează unul dintre cele mai frumoase monumente ale artei bizantine din nordul Peninsulei Balcanice: biserica Domnească. În forma lor definitivă aceste studii au apărut de abea în 1931, în cele două mari volume publicate de editura P. Genthner din Paris: *Monuments byzantins de Curtea de Argesh*. Între timp apăruseră și alte lucrări: *Le trésor byzantin et roumain du monastère de Poutna*, Paris, 1925, urmat în 1933 de alt studiu: *Le trésor de Sucevitsa*.

Trimis la 1917 cu misiunea universitară în Franța, unde colabora la ziarul *La Roumanie*, a tipărit, în 1918, *La Roumanie transdanubienne*, căreia i s'a făcut o bună primire în lumea științifică și politică.

Antichitatea n'a lipsit din cadrul preocupărilor sale. Dobrogea, pe care o cunoștea ca puțini alții, l-a atras întotdeauna. A făcut săpături la Callatis, pe care le-a publicat în 1925 în *Revue Archéologique*. În 1927 tipărea, tot la Paris, *La cité pontique de Dionysopolis*. Trecem peste numeroase alte articole publicate în diferite reviste străine și române — a colaborat la *Revue Archéologique*, *Comptes-Rendus de l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres*, *Monuments Piot*, *Repertoire d'art et d'archéologie*, *Bulletin de l'Institut archéologique bulgare*, *Religio*. A colaborat și la *Mélanges Schlumberger* și *Mélanges Ch. Diehl*. În 1937 a apărut ultima sa lucrare: *Nicéphore Phocas*, capitol publicat în colecția *Diplomates et Hommes d'Etat*.

Cu zece ani înainte (1927) O. Tafrali a început să publice importanta revistă întemeiată de el: *Arta și Arheologia*, din care au apărut până acum 14 fascicule. O altă creație, care-i va păstra numele e Muzeul de Antichități din Iași, singura instituție de acest fel din întreaga Moldova.

Dispărut dintre noi la vârsta când putea da din plin roadele unei pregătiri științifice atât de serioase, moartea lui O. Tafrali înseamnă o pierdere mare și mult regretată pentru toată știința românească.

EMIL CONDURACHI

NOUI DESCOPERIRI MONETARE.

1) *Un depozit de taleri găsit lângă Buzău.*

Domnul Ioan V. Cățoiu, învățător în comuna Scurtești jud. Buzău, mă încunoștințează că în acel sat s'au găsit mai multe monete de argint, a căror copii mi le-a trimis spre a-le determina.

Studiind aceste copii, am constatat că monetele găsite sunt taleri, bătute parte în Saxonia, parte în Lübeck, cari au circulat în a doua jumătate a secolului al XVI-lea și în prima jumătate

Fig. 1

a secolului al XVII-lea în Germania, Austria, Italia și chiar la noi.

Împreună cu talerii s'au găsit și un număr de piese poloneze de argint de trei groșițe din sec. XVI-lea, cum și dinari ungurești din același timp.

Primul taler reprezintă pe avers bustul lui August I, electorul Saxoniei, (1553-1586), ținând în mâna dreaptă o spadă sprijinită pe umărul drept. Legenda este următoarea :

AVGVSTVS D[EI] G[RATIA] DUX SAXO[NIAE] SA[CRI] ROMA[NI] IMP[ERII].

Reversul monetei înfățișează steme și legenda în continuare :

ARCHIMARSCHAL ET ELEC[TOR]. (Fig. 1)

Un al doilea taler a fost bătut de orașul liber Lübeck.

Pe fața acestei piese se reprezintă un vultur bicefal, iar legenda este: MONETA NOVA LUBECENSIS.

Reversul piesei ne înfățișează stema orașului (Sf. Ioan Botezătorul), iar legenda este: CIVITATIS IMPERIALIS.

Acest taler a fost lucrat după sistemul florentin.

Prezența acestor taleri la Buzău, ne dovedește încă odată că astfel de piese au circulat în mod curent la noi în țară, având chiar un curs legal.

2) Depozit de monete Alexandrine găsit la Constanța.

Nu toate monetele romane au fost bătute în monetăriile imperiale. Anumite colonii, precum și unele orașe vechi și-au păstrat autonomia lor economică și au bătut monete proprii în tot cursul imperiului roman, iar legendele lor nu erau în limba

Fig. 2

latină, ci în limba proprie a locuitorilor respectivi, în special în limba greacă.

Unul dintre orașele cele mai active din punct de vedere monetar a fost Alexandria din Egipt, care a emis monete de billon și de bronz sub toți împărații dela August până la Galeriu Maximian (311 d. Cr).

Un depozit de monete alexandrine de bronz dela diferiți împărați romani s'a găsit la Constanța în ziua de 8 Iulie 1936.

Acest depozit se compunea din 62 piese, dintre cari am putut achiziționa 20 bucăți în perfectă stare de conservare. Dintre acestea 6 piese sunt dela împăratul Probus (276-282); 1 dela Carinus (282-284); 7 dela Dioclețian (284-305); 5 dela Maximian Herculus (292-305) și 1 dela Galeriu Maximian (293-311).

Toate sunt de bronz și în mărime de 19-21 mm. în diametru. Ele se prezintă astfel:

Probus

1. A K M AYP IPOBOC CEB (=AVTOKPATOP KAICAP MAPKOC AVPHAIOC IPOBOC CEBACTOC). Bustul său laureat, spre dreapta. Cerc perlat.

Rs. LB (=Anul 2). Speranța stând spre stânga, ține în mâna dreaptă o floare, iar cu mâna stângă își ridică puțin rochia. Cerc perlat.

Æ. 21 mm.

2. Ca mai sus.

Rs. LT (=Anul 3). Eirine (Pacea) stând spre stânga, ține în mâna dreaptă o ramură, în stânga scepтрul așezat transversal. Cerc perlat.

Æ. 21 mm.

3. Ca mai sus.

Rs. LT (=Anul 3) Acvilă, stând spre dreapta, ține sub aripă o ramură de palmier. Cerc perlat.

Æ. 20 mm. (Fig. 2).

4. Ca mai sus.

Rs. ΓΔ (=Anul 4). Tyche stând spre stânga, ține cu mâna dreaptă cârma, iar în stânga cornul abundenței. Cerc perlat.

Æ. 20 mm.

5. Ca mai sus.

Rs. ΓΔ Nike (Victoria) mergând spre dreapta, ține în mâna dreaptă o coroană de lauri, în stânga o ramură de palmier. Cerc perlat.

Æ. 20 mm.

6. Ca mai sus.

Rs. LE (=Anul 5). Acvilă stând spre stânga și cu capul spre dreapta.

Æ. 20 mm.

Carinus

7. A K M A KAPINOC K (=AVTOKPATOP KAICAP MAPKOC AVPHAIOC KAPINOC KAICAP). Bustul său laureat spre dreapta. Cerc perlat.

Rs. LA (=Anul 1). Tyche stând spre stânga, ține cu mâna dreapta cârma, în stânga cornul abundenței. Cerc perlat.

Æ. 19 mm.

Dioclețian

8. A K Γ ΟΥΑΑ ΔΙΟΚΛΗΤΙΑΝΟΣ ΣΕΒ (= AVTOKPATΩP KAICAP ΓΑΙΟΣ ΟΥΑΛΕΠΙΟΣ ΔΙΟΚΛΗΤΙΑΝΟΣ ΣΕΒΑΚΤΟΣ). Bustul său laureat, spre dr. Cerc perlat.

Rs. LA (=Anul 1). Speranța stând spre stânga, ține în mâna dreaptă un fruct, iar cu stânga își ridică puțin rochia. Cerc perlat.

Æ. 19 mm.

9. Ca mai sus.

10. Ca mai sus, dar pe rs Tyche culcată și ținând cu mâna dreaptă cârma, în stânga cornul abundenței. Cerc perlat.

11. Ca mai sus.

Rs. LB (=Anul 2). Atena șezând spre stânga ține în mâna dreaptă o Victorie, în stânga sulita cu șarpele încolăcit. Cerc perlat.

Æ. 20 mm.

12. Ca mai sus.

Rs. LΓ (=Anul 3). Tyche stând spre stânga, ține cu mâna dreaptă cârma, în stânga cornul abundenței. Cerc perlat.

Æ. 18 mm.

13. Ca mai sus.

Rs. LΔ (=Anul 4). Atena stând spre stânga ține în mâna dreaptă o Victorie, în stânga scutul răzimat pe pământ. Cerc perlat.

Æ. 19 mm.

14. Ca mai sus.

Rs. LE (=Anul 5). Eusevia (Pietatea) voalată stând spre stânga, ține în mâna dreapta spice deasupra unui altar aprins. Cerc perlat.

Æ. 18 mm.

Maximian Herulius

15. AV K M AOV A MAZIMIANOS ΣΕΒ (= AVTOKPATΩP KAICAP MAPKOC AYPHAIOS ΟΥΑΛΕΠΙΟΣ MAZIMIANOS ΣΕΒΑΚΤΟΣ). Bustul său laureat, spre dr. Cerc perlat.

Rs. LB (=Anul 2) Speranța.

Æ. 18 mm.

16. Ca mai sus.

Rs. LA (=Anul 4). Nike (Victoria) spre dreapta cu coroană de lauri și ramură de palmier.

Æ. 19 mm.

17. Ca mai sus.

Rs. LA (=Anul 4). Alexandria stând spre stânga, cu coroană murală pe cap, ține în mâna dreaptă capul lui Sarapis, în mâna stângă sceptrul. Cerc perlat.

Æ. 18 mm.

18. Ca mai sus.

Rs. LA Acvila stând spre stânga, cu capul spre dreapta, însoțit de o stea și o semilună. Cerc perlat.

Æ. 19 mm.

19. Ca mai sus.

Rs. LE (=Anul 5). Tyche stând spre stânga, ține cu mâna dreaptă cârma, în stânga cornul abundenței. Cerc perlat.

Æ. 19 mm.

Galerius Maximianus

20. ΓΑΛ ΜΑΞΙΜΙΑΝΟΣ ΚΑΙ
CAB) Bustul său laureat spre dr. Cerc perlat.

Rs. LI (=Anul 3). Capul lui Sarapis spre dreapta. Cerc perlat.

CORNELIU SECĂȘANU

CONTRIBUȚIUNI LA DESCOPERIRILE ARHEOLOGICE DIN CASTRUL POIANA, JUD. TECUCI

Asupra situațiunii geografice și a istoricului așezării castrului Poiana (Piroboridava) nu voi insista, întru cât aceasta s'a făcut cu prisosință de către d-l Radu Vulpe, docent universitar, a cărui descriere minuțioasă este publicată în revista «Dacia» Tom. III — IV, 1927 — 1932.

Că așezarea dela Poiana este identificată cu vechea așezare Piroboridava, cu drept cuvânt se atribue învățatului Hunt, care a găsit un papirus latin în Egipt, datând din timpul împăratului Traian și din care se poate vedea că un detașament din *Cohors I veterana Hispanorum quingenaria equitata* a fost trimis din castrul de la Barboși în castrul de la Piroboridava și un alt detașament din aceiaș unitate în castrul de la Brețcu în Transilvania, pe drumul antic de pe malul Siretului și al Trotușului ¹⁾.

Ori ce adaos sau ori ce contrazicere din acest punct de vedere este exclusă, întru cât din numeroasele obiecte găsite în trecutele și recente săpături făcute în castrul dela Poiana, se pot constata rămășițele unei armate mixte de pedestrași și călăreți. S'au găsit pintenii, săgeți, lănci, zabale de cai, aplice de harnașamente și scuturi, precum și un gladius (sabie romană).

În ce privește viața locală din punctul de vedere gospodăresc, al industriei și găteleur, precum și al credințelor superstițioase strămoșești, am reprodus pe tabelele alăturate obiectele cele mai caracteristice și cari oglindesc în liniile ei mari această viață.

Tabela I. — Două fragmente de vase de sticlă (1 și 2), primul de sticlă albă curată, iar al doilea de un verde metalic, impură. Patru fragmente terra sigillata (3, 4, 5, și 6), așa zisele cupe de Delos, din care 3, 5 și 6 de culoare cenușie, iar 4 de culoare roșie, primele trei fragmente de fabricație locală, iar ultimul import grecesc.

Două fusaiole frumos grisate (7 și 11). Un fetiș de sex masculin (8) complet după toate regulile anatomice. O jumătate tipar în piatră calcaroasă, care ar fi putut servi la turnarea

1) Vasile Cristescu, *Istoria Militară a Daciei Romane*, p. 48.

unor butoni de bronz sau de argint, cari s'ar fi putut aplica la capătul unui ac de păr lucrat în os sau metal (9) și la care se poate observa jumătățile de găuri prin care se fixa cu sârmă de bronz a doua jumătate din tipar.

Un frumos tipar de pământ ars (10). Mărgele de sticlă colorată de diferite forme și cu frumoase încrustațiuni (12—22)

Fig. 1.

și din care cea de la No. 13 este fabricată dintr'o sticlă albă foarte curată, iar în interior are un colorit de curcubeu și cu un foarte frumos luciu metallic; cea de la No. 14 are forma unui frumos poliedru cu 14 fețe, dintr'o piatră albă lucioasă; în sfârșit cea de la No. 19 este în formă de rozetă de mărimea unei piese de doi lei, dintr'o sticlă albă impură (poate în urma arderii), altă

dată foarte frumoasă. Toate aceste obiecte fiind găsite în diferite straturi și la diferite adâncimi până la 3 m. 30 cm. în săpăturile dela literile A, B, C, și D din harta alăturată.

În săpătura lit. A de pe hartă, în stratul de pământ virgin la o adâncime de 3 m. 25 cm. într-o locuință, s'a găsit o urnă funerară cu capac, având în total înălțimea de 0,26 cm. și un diametru de 0,18 cm. și pe care se pot vedea patru proeminente sub forma de tortițe la distanțe egale și la 0,02 cm. aproape de buză, iar între proeminente două brăie cu câte un ajour de alviole în formă de ghirlande. (Fig. 1). Deasemenea o cupă de ceramică cu toartă, lucrată cu mâna din pastă neagră patinată, având forma unui corn de bou, desigur tradiționala cupă getică de corn, imitată în ceramică, înaltă de 12 cm. și cu un diametru de 5 cm. Această formă cunoscută pentru prima oară în România și găsită într'un strat de cenușă, pământ și cărbune, la o adâncime de 2 m. 70 cm. în săpătura de la lit. B din hartă, prezintă cel mai mare interes.

Tabela II. Un vas mare de ceramică ordinară (fig. 1), lucrat cu mâna și împodobit în câmpul superior cu un desen caracteristic: un panou de linii triple, în zigzag, între două cercuri concentrice, iar sub el un brâu de cârlige așezate în picioare și legate între ele. Acest desen se găsește și astăzi pe scoarțele și lăicerele românești. Vasul astfel împodobit pare a fi fost o adevărată «urnă magică», de oarece s'au găsit în el următoarele obiecte: două bile sferice de lut cu mai multe găurele și având în interior petrițele, cari sună când bilele se scutură (fig. 2—3); două cești mici găurite în fund (fig. 4—5); o cratiță cu trei proeminente servind de picioare scunde (fig. 6); doi fetiși de sex masculin (fig. 7—8) și alți doi fetiși de sex feminin (fig. 9—10).

Urna cu obiectele dintr'însa nu puteau servi decât la descântece sau alte practice magice; iar locul unde au fost găsite este un strat de pământ amestecat cu cărbune și cenușă, la adâncime de 2 metri, în săpătura dela lit. D.

MIHAIL DUMITRIU

Directorul Muzeului Comunal din Tecuci

Stratificarea

N.

- 1 Pământ vegetal
- 2 Pământ negru cu resturi de ceramică
celto-romană.
- 3 Pământ galben cu cenușă.
- 4 Cenușă cu rămășițe de ceramică.
- 5 Pământ cu cenușă și carbuni
cenuși și ceramici.
- 6 Pământ cu carbuni, ceramică
și cenușă.
- 7 Pământ ars cu ceramică.
- 8 Pământ negru cu resturi -
- 9 Cenușă și carbuni.
- 10 Pământ virgin cu locuințe -

W.

Râpa mare spre Siret
Cota 318 m.

B

Celateia

A

S.

Râpa care duce spre Ernea

Poarta

D C

Râpa care duce spre Brad.

Satul Poiana.

Satul Poiana

E.

MONETE PONTICE INEDITE SAU PUȚIN CUNOSCUTE

Regretatul Mihail C. Sutz, a publicat în Buletinul Societății Numismatice Române (anul IV/907 și anul V/908), cum și în Analele Academiei Române (Tom XXXV, Memor. Sect. Istorice No. 13 din anul 1913), câteva studii despre monetele pontice inedite din colecția sa particulară. Această colecție a dăruit-o în 1911 Academiei Române. În aceste studii Mihail C. Sutz face o distincție între monetele din Tomis bătute în epoca romană și le împarte în: monete fără efigie imperială și monete cu efigie imperială.

Exemplarul inedit pe care-l descriu mai jos, face parte din prima categorie și a fost găsit la Constanța în 1936.

El prezintă pe față un cap de femeie cu coroană murală, în profil spre dreapta; pe revers, în câmpul monetei o acvilă spre dreapta, între două bonete de Dioscuri. Deasupra acvilei inscripția TOMI, iar în exergă numele magistratului ΔIONY.

Piesa este de bronz, în diametru de 18 mm, și în foarte bună stare de conservare. (Tab. III, 1).

După cercetările făcute în Pick & Regling *Die Antiken Münzen von Dacien und Moesien*. (Vol. II din 1910), în publicațiile monetelor pontice inedite din colecția M. C. Sutz și în lucrarea lui Leon Ruzicka *Inedita aus Moesia Inferior* (Numismatische Zeitschrift din 1917), am putut stabili, că această monetă nu a fost publicată până acum, deci este inedită.

O altă monetă, tot din Tomis, de asemenea inedită, reprezintă o variantă a unei monete autonome descrisă numai de M. C. Sutz în Analele Academiei Române menționate mai sus.

Ea prezintă pe față capul laureat a lui Zeus, spre dreapta, într'un cerc perlat, iar pe revers două protome de cai înstelați și dedesubt legenda TOMI; în câmp la stânga inițialele ΦΙ ale numelui magistratului monetar. (Tab. III, 2).

A treia monetă este din Kallatis și reprezintă pe față capul Demetrei *fără vâl*, spre dreapta, cu coroană de spice, cum și două contra-mărci rotunde; 1° stea cu 8 raze; 2° capul Demetrei.

Pe revers legenda ΚΑΛΛΑΤΙΑ (sus) și ΔΙ (jos), totul într-o coroană de spice, legată jos cu o fundă. (Tab. III, 4).

O piesă asemănătoare, dar *capul cu vâl*, a fost publicată de M. C. Sutz în Analele Academiei Române, menționate mai sus.

A patra monetă, tot din Kallatis, reprezintă pe față capul lui Hermes spre dreapta, cu petasos, iar pe revers: o măciucă, sub ea ΚΑΛΛΑ, apoi un caduceu și sub acesta inițialele ZO. Ea figurează și la M. C. Sutz și la Ruzicka. (Tab. III, 5).

În sfârșit o a cincea piesă este din Dionysopolis și a fost publicată numai de Ruzicka. Ea reprezintă pe față capul lui Dionysos spre dreapta, cu coroană de iederă, iar pe revers un strugure și legenda circulară: ΔΙΟΝΥΣΟΠΟΛΕΙΤΩΝ.

Din Tomis mai menționez alte trei piese rari de bronz: Una reprezintă pe față capul Atenei spre dreapta, iar pe revers o bufniță cu aripele strânse stând și ea spre dreapta. Deasupra ei: TO, dedesupt o monogramă. Diametrul ei este mic: 11 mm., dar starea de conservare este perfectă. (Tab. III, 3).

Cealaltă are pe față capetele acolate ale Concordiei (Homonoia) și Prosperității (Eueteria) spre dreapta, cu legenda completă: ΟΜΟΝΟΙΑ ΣΥΕΤΗΡΙΑ; iar pe verso un corn de abundență și jos la stânga lui *un spic* și legenda: TO|MI (stânga) TΩ|N (dreapta). Această monetă este o variantă a celei descrise și reproduse de Sutz în studiul menționat din Analele Academiei Române (1916), dar acolo spicul de grâu lipsește. Tot asemenea Pick și Mușmov nu cunosc exemplare cu spicul de grâu, nici cu legenda de pe față completă. (Tab. III, 6).

În sfârșit o piesă uzată, care prezintă pe față două contramărci rotunde: 1° Capul lui Hermes spre dreapta și 2° Capul lui Helios în față. Pe revers deasemenea are o contramarcă rotundă reprezentând capul Atenei spre dreapta. Interesul ce-l prezintă această monetă uzată constă în faptul, că are contramărci și pe față și pe revers. (Tab. III, 7).

Din Kallatis mai menționez o monetă rară tot de bronz. Ea reprezintă pe față capul lui Hercule spre stânga, iar pe revers un spic, sub el numele unui magistrat necunoscut ΦΙΛΩ, sub el o măciucă, iar sub ea ΚΑΛΛΑ și sub acesta nu arc în teacă.

MINA PAUCKER

MONETE ȘI PONDURI INEDITE DIN KALLATIS ȘI DIONYSOPOLIS

În timpul din urmă am reușit să achiziționez din Dobrogea un număr de monete și ponduri antice, dintre cari unele sunt cu totul necunoscute, altele variante ale unor tipuri cunoscute. Toate fac dovadă, că această regiune a țării noastre, atât de bogată și de interesantă din punct de vedere numismatic și arheologic, ne rezervă încă multe surprize și că o activitate de colecționare persistentă și bine condusă este totdeauna răsplătită prin achizițiuni prețioase pentru știință.

Cred util, prin urmare, să comunic cititorilor revistei noastre câteva din aceste ultime achizițiuni.

În Mangalia (vechiul Kallatis) am găsit o monetă de bronz cu totul necunoscută dela împărații Marc Aureliu și Luciu Verus. Ea se prezintă astfel:

ΑΥ ΚΑΙ ΜΑΡ ΑΥΡ|ΑΝΤΩΝΕΙΝΟC (=ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ ΚΑΙCΑΡ ΜΑΡΚΟC ΑΥΡΗΑΙΟC ΑΝΤΩΝΕΙΝΟC). Capul laureat al lui Marc Aureliu spre dreapta. Cerc perlat.

Rs. ΚΑΛΛΑΤΙΑΝΩΝ ΑΥ Κ Α ΑΙ | ΔΟΥ ΑΥΡ ΒΗΡΩ... (=ΚΑΛΛΑΤΙΑΝΩΝ ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡΟΥ ΚΑΙCΑΡΙ ΔΟΥΚΙΟΥ ΑΙΔΙΟΥ ΑΥΡΗΑΙΟΥ ΒΗΡΩ). Bustul laureat al lui Verus spre dreapta. Cerc perlat.

Æ. 25 mm. (Tab. IV, 1).

Nu s'a publicat până acum nici o monetă, care să aibă pe față capul împăratului Marc Aureliu și pe revers bustul fiului său adoptiv și asociatului său la imperiu Luciu Verus. Deci piesa noastră este inedită.

De altă parte faptul că numele lui Verus este pus la genitiv, ca și numele orașului, dovedește că monetele din această serie s'au emis spre a comemora un eveniment în legătură cu acest împărat, eveniment cu prilejul căruia Kallatienii au căutat să-și exprime în modul acesta devotamentul către amândoi împărații asociați. Este foarte probabil că acest eveniment a fost moartea prea timpurie a lui Luciu Verus în 169 d. Cr. și deci monetele din această serie s'ar fi emis cu prilejul acestei triste comemorări.

Pe lângă anoneta inedită de mai sus, am mai găsit în Mangalia și un pond de plumb deasemenea inedit.

El este de formă rotundă, (35 mm.) cu un mic mâner

găurit și are reprezentari și pe față și pe revers. Greutatea lui este de 85,20 gr. ceea ce înseamnă că este o *ecte* ($\frac{1}{7}$ mină).

Pe față sunt figurate capetele Dioscurilor, accolte și privind spre dreapta. Pe revers avem două capete de cai, de asemenea accolte și privind spre stânga. Sub ele se văd urmele unei inscripții, din care se mai poate descifra A..PO.. nume de magistrat. (Tab. IV, 3).

Atât tipul de pe față, cât și cel de pe revers prezintă un interes special, căci le găsim nu numai pe unele serii monetare din Tomis, dar și pe monetele unor regi sciți din Dobrogea, în special Canites și Akrosander.

Atât capetele Dioscurilor figurate ca pe pondul nostru, cât și capetele de cai, sunt reprezentate exact la fel pe unele monete de ale lui Akrosander¹⁾, astfel că suntem în drept să credem că și pondul acesta a fost fabricat mai mult pentru uzul Sciților din vecinătate, decât pentru locuitorii din Kallatis.

Tot în Mangalia am găsit și o monetă inedită din Dionysopolis (actualul Balcic), dela împăratul Antoniu Piu; și aceasta inedită.

Pe față are capul lui Antonin, fără cunună de lauri, și legenda AVTOKPA [TOP] ANT [ONEINOC]; pe revers Demeter stând spre stânga, cu spice și făclie, și legenda: ΔΙΟΝΥΣΙΟΝ ΔΕΙΤΩΝ. (Tab. IV, 2).

În sfârșit dintre monetele cunoscute am achiziționat o frumoasă piesă autonomă din Kallatis, având pe față capul Demetrei, iar pe revers un tripied însoțit la stânga de un spic de grâu și cu legenda ΚΑΛΛΑ (dreapta) ΤΙΑΝΩΝ (stânga), iar jos numele de magistrat ΔΗΛΟ (Tab. IV, 4). Până acum nu s'a publicat decât un singur exemplar din această monetă, dar mult mai rău executat²⁾.

O altă monetă cu tipul cunoscut, dar cu numele de magistrat necunoscut, este a regelui sciț Canites.

Ea reprezintă pe față capetele accolte ale Demetrei și Corei, cu cununi de spice, iar pe revers un spic de grâu între două făclii și legenda: ΒΑΣΙ[ΛΕΩΣ] (dreapta) ΚΑΝΙ[ΤΟΥ] (stânga), ΒΙΖΩ (jos). Acest ΒΙΖΩ ca nume de magistrat nu s'a întâlnit până acum pe monetele lui Canites. (Tab. IV, 5). EMIL BECKER

1) Cf. Sutz, *Contribuțiunea numismatică la istoria României Transdanubiene* în *Analele Acad. Rom.* 1936; V. Canarache, *Regii sciți și regatele lor* în *Buletinul Societ. Num. Rom.* XXVII—XXVIII (1933—34), p. 73 urm.

2) Ruzicka, *Inedita aus Moesia inferior* Nr. 229 a. (în *Numism. Zeitschrift* 1917 p. 88, tab. 27).

„LUMEA ACEASTA DEȘARTĂ ȘI AMĂGITOARE”:
O PIATRĂ DE MORMÂNT DIN BISERICA BĂRBOI DELA IAȘI

Am mai vorbit când-va de «Roata lumii»¹⁾, cea nestatornică, înfățișarea vârstelor omului, cu ridicările și scăderile nelipsite din ciclul vieții, sub aspectul unei roți învârtite de timp, care ia copilul dela naștere și îl suie până la împărăția maturității, pentru ca să-l coboare apoi dându-l pradă mormântului.

O psaltire sârbească din veacul al XIV-lea, manuscris ale cărui miniaturi au fost studiate de J. Strzygowski²⁾, conține la începutul său pasagii relative la nestatornicia vieții omenești. Dacă ne mai urcăm în timp cu un secol, ajungem la miniatura lui W. de Brailes, care a ilustrat în veacul al XIII-lea șase foi pentru o psaltire engleză, din care una înfățișează roata vieții³⁾.

Să vedem cum închipuie occidentalul, care abia s'a liberat de tipicul bizantin, această temă. Intr'un cerc interior, acolo unde știm că se reprezintă de obicei Cronos, artistul englez a înfățișat, cu coroana pe cap și așezată pe un jilt, Soarta, care învârtește cele opt spițe ale roții. Spre marginea acestei roți, în 12 semicercuri care-și au diametrul spre circumferința ei și în patru cercuri întregi (din care două sunt puțin știrbite din lipsă de spațiu), vedem scenele caracteristice vârstelor omului: copilul în fașe, la joacă, trăgând cu arcul, și la învățătură; tinerele care ia sceptrul în mână, urcându-se sus, mereu mai sus, până ce ajunge, încununat de putere și de cunoștințe, pe jiltul din vârful roții la vârsta bărbăției. De-acum, pe nesimțite la început, roata îl coboară; degeaba caută moșneagul să se ție la povârniș: Soarta îl duce, neînduplecată, până la odihna mormântului.

Intr'o serie intermediară de compartimente semicirculare, cu diametrul spre cercul interior, ilustratorul a figurat, în opt scene, povestea monahului Teofil care-și vânduse sufletul diavolului, dar care pocăindu-se, și-a recăpătat zapisul de vânzare din mâna

1) Cf. *Revista Istorică Română* IV (1934) p. 297 urm.

2) Strzygowski, *Die Miniaturen des serbischen Psalters in München in Denkschriften der Kais. Akademie der Wissenschaften in Wien* t. 52 (1906); Cf. Ch. Diehl, *Manuel* p. 882.

3) *The Illustrated London News*, 1932 May 28 p. 889.

Maicii Domnului. Scena în care Teofil predă zăpădul Satanei, oferă o stranie asemănare cu scena din legenda bogomilică în care Adam dăruiește lui Satanael în scris, — chirograf sfărâmat mai târziu de Christos prin botez, — sufletele celor ce se vor naște din el în schimbul pământului, ¹⁾ scenă întâlnită în zugrăvelile mănăstirii Voroneț ²⁾.

Amândouă reprezentările trebuie să se folosească de o tradiție mai veche. Toată această serie de tablouri ia, în miniatura engleză, locul pildelor «morței celui drept», «morței celui păcătos» și a «scării de suflet mântuitoare» alăturate, în erminii, de zugravii noștri la reprezentarea prin roată a «Vieții deșarte a omului, cea amăgitoare» sau prin scara vârstelor omului ³⁾.

În biserica sfinților Apostoli (Bărboi) dela Iași, ctitoria Sturzeștilor din veacul al XVII-lea, refăcută în timpul domniei lui Mihail Grigore Sturza și terminată, cu cheltuiala mănăstirii Vatopedion dela Muntele Athos (căreia i s'a și închinat), la 1844, se află o piatră de mormânt, bogat împodobită, care poartă o inscripție grecească; ea se găsea mai înainte în curtea bisericii. Lespedea de marmură în formă de trapez, e mai îngustă la bază și merge lăbindu-se, iar decorația ei se împarte în două registre înconjurare de un cadru. În registrul superior se află inscripția deasupra căreia e figurată într'un cerc o cruce cu raze, iar de o parte și de alta tot în cercuri, câte o stea cu șase raze.

Inscripția se traduce astfel:

«Cel ce bine s'a numit Filaret Athanasios al meu, credincios soțul meu cinstit cu rangul de agă, născut în Bizanț din părinți renumiți, având adânci învățături într'o minte aleasă, trăind cu cinste 54 de ani, ca un adevărat creștin a murit cu cuvioșie, lăsând un doliu nemângăiat în sufletul meu, dar, o, Dumnezeuule, binevoiește să înceteze viața mea și acelaș mormânt în pământ să ne unească iarăș, ca să trăim împreună, desprinși de materie, în viața ceialaltă. 23 Ian. 1850» ⁴⁾. (Tab. V).

O linie desparte inscripția de reprezentarea cunoscutei «lumi deșarte și amăgitoare». Din osia cu bucea pornesc opt spițe late

1) Cartoian N., *Cărțile populare în literatura românească* p. 53.

2) Henry P., *Les églises de la Moldavie du Nord*, Texte p. 246 fig. 81.

3) Biblioteca Academiei Române mss. 4602.

4) Traducerea o datorez părintelui C. Moraitakis și d-lui Alex. Elian. În rezumat la N. G. Dossios, *Studii greco-române*, Iași 1902, fasc. II—III p. 76.

spre cercul roții în care se înscriu două patrate ce se întretaie. Spițele se continuă dincolo de roată prin nește console susținute de ornamente florale, pe care, în stânga privitorului, se urcă rând pe rând, copilul, copilandrul și tânărul, reprezentați în profil. În dreptul spiței din vârful roții, bărbatul în puterea vârstei, e înfățișat așezat, cu sceptrul în mână, de față. Dela el, consolele răsturnate prăbușesc pe omul care îmbătrânește, pe cel bătrân de tot și, în cele din urmă, pe moșneag în gura balaurului, care se cascadează larg tocmai sub spița din mijlocul părții de jos. De o parte și de alta a balaurului, doi îngeri, Ziua și Noaptea, trag cu funii roata pentru a o învârti. Deasupra lor, soarele și luna închipuesc anul și luna. În patru colțuri ale acestei reprezentări sunt figurate capete de copil suflând: simbolurile vânturilor. Cadrul e alcătuit dintr-o serie de tăblițe, cartușe, de dimensiuni neegale, legate între ele prin ornamente florale; în colțuri mascaroni printre frunziș completează decorația. Pe cartușul dela baza pietrii care vine sub balaur, se vede, lungit, un schelet. Pe laturi, în cele două cartușe dintâi, cava mai lungi, inscripția grecească: «Iertați-mă, trecătorilor»; apoi, în două mai mici, de fiecare parte câte un inger îngenunchiat suflând în trâmbiță, și, în cartușe ceva mai lungi, din nou inscripția cu acelaș înțeles, iar la marginea superioară a pietrii, reprezentarea pelicanului rupându-și pieptul pentru ca să învie cu sângele său puii uciși de șarpele care se vede. Adaosurile neobicinuite din cadru, fac toate aluzie la mântuirea sufletului și la învierea a doua. Vânturile suflând, sunt cele din viziunea lui Ezechiel despre învierea lui Israel (37, I-14): «Fost-a asupra-mi mâna Domnului, și m'a scos Domnul în duh și m'a pus în mijlocul unei văi, plină de oase... Și zisu-mi-a: Profetește oaselor acestora, și le zi: Oase uscate; ascultați cuvântul Domnului: ...Iată eu voi face să intre în voi suflare, și veți învia.... Suflare vino din cele patru vânturi și suflă asupra acestor morți, ca să învie. Și vă voi scoate din mormintele voastre când voi pune suflarea mea în voi ca să înviați». Acesta e rostul scheletului pe care suflă cele patru vânturi și pe care îl chiamă afară din mormânt îngerii trâmbițând la Judecata de apoi pentru a doua înviere, iar pelicanul, simbolul din vechiul Fisiolog, e imaginea lui Isus Christos, care-și varsă sângele pentru răscumpărarea păcatelor.

Iată-ne reveniți, în mijlocul veacului al XIX-lea la simbolica evului mediu. Pietrarul care a sculptat mormântul din biserica Bărboi trebuie să fie acel Andrei Caridis, care a sculptat și icoana sfinților apostoli pe o placă de marmoră care se află tot acolo și pe care a săpat următoarea inscripție, în grecește: «Această sfântă icoană s'a sculptat de mâna proprie a arhitectului acestui sfânt locaș Andrei Caridis 1841»¹⁾. Deci, chiar arhitectul bisericii; care, după cum glăsuește pisania, era, ca și tovarășii săi Atanasie și Gheoghe, grec din eparhia Sisanion. În mănăstirea Atosului Iviron și în mănăstirea Sophades din Tesalia, aflându-se zugrăvită alegoria vârstelor omului, îi era oarecum familiară această temă înălțătorului de biserici; poate că la sfântul Munte se și obicinuiău asemenea pietre de mormânt și că arhitectul sculptor Andrei Caridis mai executase lucrări de acest fel.

În toate aceste reprezentări observăm preocuparea mântuirii sufletești; mai plină de mângâiere poate e cea din urmă, care nu lasă îndoială în privința izbăvirii finale. Mediul mănăstiresc a fost depozitarul vechilor formule și simboluri pe care le-a transmis din țară în țară, nesocotind granițele politice, împânzind lumea în cursul veacurilor cu imagini ciudate care desvăluiesc, celor ce-și dau osteneală să le talmăcească, străvechi învățături ce-și găsesc mereu drum lesnicios spre sufletul celor simpli.

MARIA GOLESCU

1) Dossios, *o. c.* p. 74.

MONETELE DACILOR

— APEL PENTRU COLECȚIONAREA ȘI STUDIAREA LOR ÎN VEDEREA PUBLICĂRII
UNUI CORPUS AL MONETELOR DACE —

În congresele de numismatică și arheologie organizate de Societatea Numismatică Română s'a discutat în mod amănunțit problema monetelor dace, iar kongresul dela Cluj (1936) a emis dizideratul de a se întreprinde o acțiune mai energică pentru colecționarea și studierea acestor monumente ale străbunilor noștri.

În acest scop s'a decis, ca atât colecționarii, cari posedă astfel de monete, cât și muzeele și cabinetele numismatice să fie rugați a comunica toate relațiile privitoare la piesele ce posedă Cabinetului Numismatic al Academiei Române, unde să se centralizeze informațiile și materialul necesar pentru întocmirea viitorului *corpus* al monetelor dace.

Ținând seamă de dezideratul acestui kongres și de însărcinarea ce mi-s'a dat de a redacta, împreună cu un număr de colaboratori, menționatul *corpus* al monetelor dace, fac apel atât la colecționarii particulari, cât și la conducătorii muzeelor și cabinetelor numismatice din toată țara, să binevoiască a-mi da concursul, trimițându-mi următoarele informații și materiale:

1. Ce tipuri de monete dace posedă și câte exemplare din fiecare tip?

2. Locul și împrejurările în care s'au găsit diferitele piese, precizându-se dacă s'au găsit izolat ori în tezaure. În cazul din urmă câte piese conținea tezaurul și ce tipuri? De asemenea dacă era compus numai din monete dace, ori și din alte monete barbare, grecești sau romane?

3. Câte o copie fotografică, în ceară sau în gips de pe fiecare piesă tipică sau variantă.

Îmi permit a atrage atenția colegilor numismați și arheologi, cari vor binevoi să colaboreze la reușita acestei acțiuni, că monetele dace fac parte din categoria monetelor barbare antice, adică a monetelor emise de triburile și popoarele vechi europene, cari au trăit în afară de fruntariile culturii greco-romane, dar au fost influențate într'un oarecare grad de această cultură.

Ele reproduc de regulă tipurile de pe monetele grecești sau romane, cari au circulat în Dacia, în special tipurile

tetradrahmelor lui Filip II al Macedoniei, ale lui Alexandru cel Mare și ale celor din Thasos, cum și tipurile unor dinari romani republicani sau imperiali.

Iar principala lor caracteristică este, că nu au de loc legende (inscripții) sau nu au decât fragmente de legende fără de nici un înțeles.

Există și unele monete dace cu tipuri originale, combinate din tipurile de pe două sau mai multe monete grecești, sau numai influențate de ele.

În orice caz atât piesele cari reproduc tipuri monetare grecești sau romane, cât și cele cari prezintă tipuri originale, au pentru noi o importanță deosebită, de oarece sunt *cele mai autentice monumente de artă dacă*, dându-ne puțința să cunoaștem nu numai gradul de dezvoltare a tehnicii monetare dace, dar și înălțimea de concepție artistică a măștrilor daci.

Astfel valoarea artistică a acestor monete egalează importanța lor numismatică.

De altă parte la Daci, ca la cele mai multe popoare antice, predominând organizarea de trib, monetele n'au fost emise de către conducătorii întregului popor — mai ales că numai foarte rare ori s'a întâmplat ca toate triburile să fie unite sub o singură conducere — ci de către șefii diferitelor triburi. Deci este de datoria numismaților noștri să stabilească tipurile monetare ale fiecărui trib care a emis monete și pentru acest scop este absolut necesar să știe localitatea și regiunea unde s'au găsit diferitele monete dace, căci numai în felul acesta se va putea fixa harta monetară a Daciei și preciza tipurile, caracterele artistice și activitatea monetară a fiecărui trib în parte.

Rezultă din toate acestea, că o colaborare a tuturor numismaților și arheologilor noștri este absolut necesară pentru a duce la bun sfârșit strângerea materialului și redactarea proiectului *corpus* al monetelor dace și rugând încă odată pe toți membrii societății noastre, pe toți colegii și colaboratorii noștri cari apreciază importanța lucrării ce proiectăm, îi asigurăm, că prin concursul binevoitor ce ni-l vor da, vor contribui nu numai la cunoașterea deplină a numismatiei Dacilor, dar și la lămurirea într-o largă măsură a istoriei și culturii acestor valoroși străbuni ai noștri. ¹⁾

CONST. MOISIL

1) Toată corespondența privitoare la această lucrare se va adresa Cabinetului Numismatic al Academiei Române, București, Calea Victoriei 123.

INTRUNIRILE SOCIETĂȚII NUMISMATICE ROMÂNE

Sedința societății dela 28 Februarie 1934.

Președinte: *Const. Moisil*; secretar: St. Capsa.

După deschiderea ședinței d-l *I. D. Condurachi*, consilier de legatie și membru onorific al societății, face o comunicare despre o încercare de reformă monetară sub Cuza Vodă.

Începutul domniei lui Cuza Vodă se caracterizează prin continuarea haosului monetar, ce dănuia la noi încă din secolul al XVII-lea. De aceea noul Domn, care făcuse unirea principatelor române și începuse organizarea noului stat, România, a început o acțiune energetică și pentru înfăptuirea unei reforme monetare absolut necesare pentru înlăturarea dificilei situații financiare pe care o moștenise. În acest scop trebuia să se obțină un împrumut mai mare și cu această misiune a fost însărcinat consulul francez din Iași, Victor Place, care a și negociat la Paris un împrumut de 60.000 franci, încheind în același timp și o convenție pentru baterea de monete românești în moneta de acolo.

După multe tratative și discuții cu membrii guvernului și cu diferiți bancheri, Victor Place reușește să obțină dela Comptoir National d'Escompte împrumutul solicitat, cu dobânda de 6 $\frac{3}{4}$ % și un comision de 4%.

În același timp a încheiat și cu monetația Franței o convenție pentru baterea de monete românești în valoare de 100.000.000 franci, din care monete de aur pentru 60.000.000 fr., de argint pentru 30.000.000 fr. și de bronz pentru 5.000.000 fr.

Unitatea monetară era piesa de argint de 5 gr. numită *român*. Deci se părea că numele străvechiu al unității monetare: *leu* și se introducea numirea monetară «român» spre a se populariza și pe această cale denumirea generică a locuitorilor noului stat românesc.

Noile piese aveau pe față stemele unite ale Moldovei și Munteniei, iar pe revers o ghirlandă de spice de grâu în lăuntru careia era scrisă valoarea monetei.

Pentru stabilirea tipului monetar Victor Place a consultat pe numismatul Longperier, Conservatorul Cabinetului Numismatic din Paris.

Cu toate acestea încercarea lui Cuza Vodă nu a reușit, căci Corpurile Legiuitoare dela noi n'au votat proiectul de lege, care prevedea încheierea împrumutului extern și convenției monetare.

El însă a făcut o nouă încercare în 1864, când a pus să se bată tot la Paris piese de aramă de 5 sutimi, cari aveau pe față efigia lui. Dar ele n'au putut fi puse în circulație din cauza protestului Turciei.

Tot astfel n'a reușit nici încercarea de a se emite monete de aramă de 5 parale, făcută în același an.

Dl. *Const. Moisil* comunică societății donația d-lui Filip Lahovari compusă din 104 volume de cărți și reviste din biblioteca lui M. C. Sutz pentru biblioteca societății și cea a D-lui Chr. Stăncovici compusă din 137 medalii pentru colecția societății. Adunarea primește cu aplauze aceste donații.

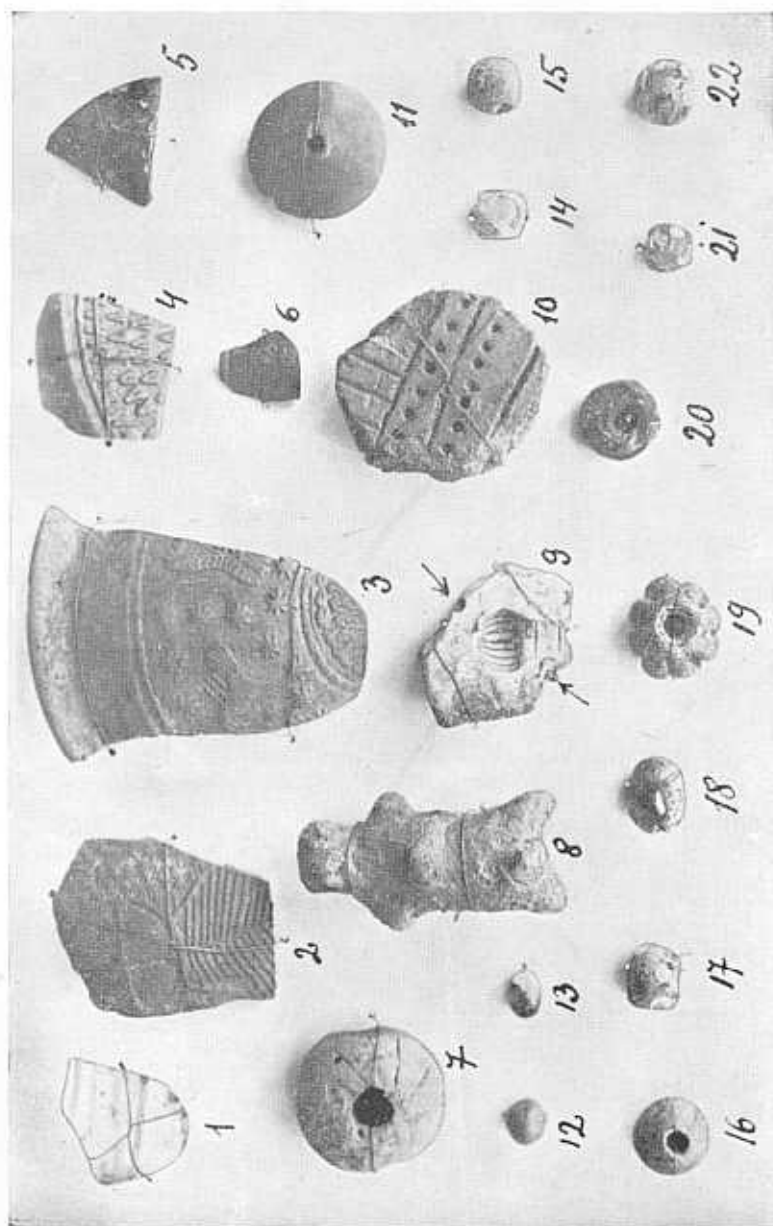
Se proclamă membri noi: D-nii General Gr. Constandache, prof. T. Sauciu-Săveanu (Cernăuți), prof. Emil Panaiteșcu (Cluj), prof. P. P. Panaiteșcu (București) și consilier de legatie I. D. Condurache, onorifici; Victor Cozma (Petroșani), Lt.-col. I. A. Popescu II (Slatina), I. Negrescu (București), prof. N. A. Constantinescu (București) și Carol Schaffhütl (București), activi, prof. Aurelian Sacerdoțeanu și Dr. I. Nestor (București), prof. L. Boga (Chișinău) și prof. D. Furtună (Dorohoi) corespondenți.

Redacția și administrația: București (VI) Str. Arhivelor 4

Abonamentul anual (4 numere) lei 120

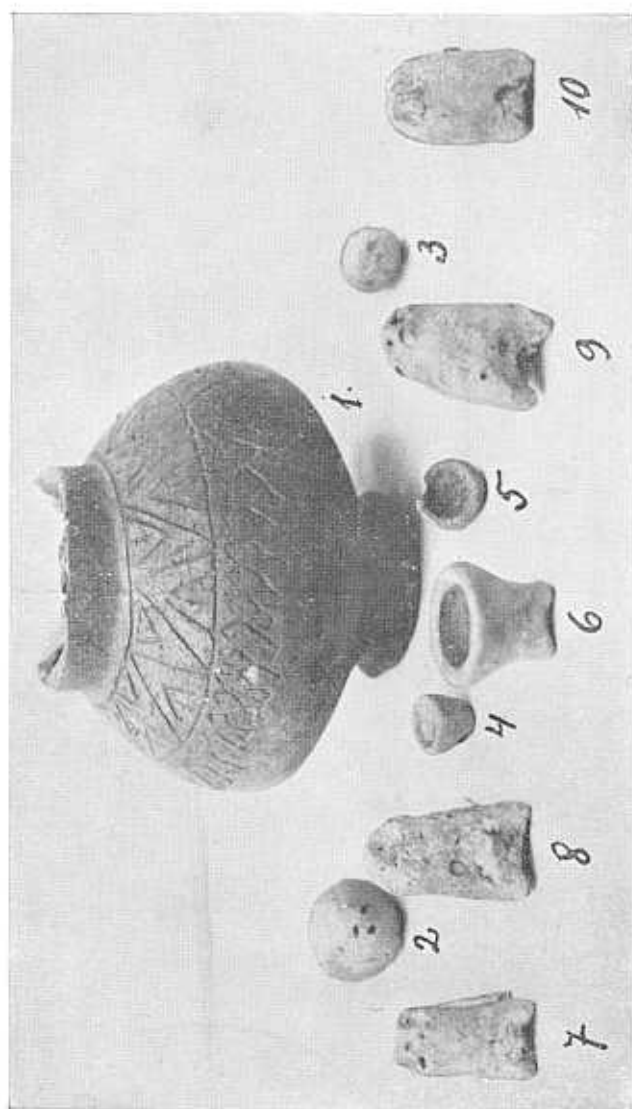
Redacția nu răspunde de părerile autorilor studiilor publicate în revistă.

Tab. I.

OBIECTE DIN CASTRUL FOIANA (jud. Temeş)

Tab. II.

«URNA MAGICĂ» DIN CASTRUL FOIANA (jud. Tulcea)

Tab. III.

1

2

3

4

5

6

7

MONETE DIN TOMIS ȘI KALLATIS

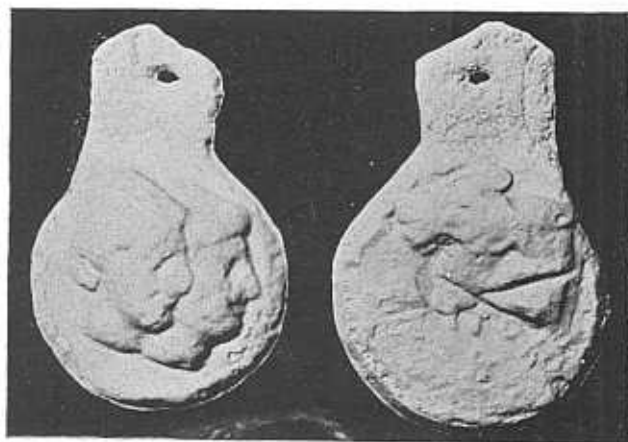
Tab. IV.

1

2

3

4

5

MONETE ȘI PONDURI DIN KALLATIS ȘI DIONYSOPOLIS

PIATRA FUNERARĂ A LUI FILABET ATHANASIOS
(Biserica Bărhol, Inși)